

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

BO‘LAJAK CHET TILI O‘QITUVCHILARINING INNOVATSION PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMI VA UNING METODIK TAVSIFI

Mirzaraxmonova Maftuna Ibroximjon qizi

Ishoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti, stajyor-o‘qituvchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligini rivojlantirish masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetentlik yondashuvi, TPACK modeli va reflektiv amaliyot nazariyasiga tayanib, mazkur kompetentlikning besh komponentli tuzilmasi va uch bosqichli rivojlantirish mexanizmi ishlab chiqilgan. Is‘hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti talabalari ishtirokida o‘tkazilgan pedagogik tajriba natijalari taklif etilgan mexanizmning samaradorligini ko‘rsatdi. Tadqiqot natijalari chet tili o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: innovatsion pedagogik kompetentlik, chet tili o‘qituvchisi, kompetentlik yondashuvi, TPACK modeli, reflektiv amaliyot, madaniyatlararo kompetentlik, pedagogik mexanizm.

МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ И ЕГО МЕТОДИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ

Мирзарахмонова Мафтуна Иброхимжон кизи

Наманганский государственный институт иностранных языков имени Ишохгона Ибрата, стажёр-преподаватель

Аннотация

В данной статье анализируется проблема развития инновационной педагогической компетентности будущих учителей иностранного языка. В исследовании на основе компетентностного подхода, модели TPACK и теории рефлексивной практики разработаны пятикомпонентная структура данной компетентности и трёхэтапный механизм её развития. Результаты педагогического эксперимента, проведённого с участием студентов Наманганского государственного института иностранных языков имени Ишохгона Ибрата, показали эффективность предложенного механизма. Результаты исследования служат совершенствованию процесса профессиональной подготовки учителей иностранного языка.

Ключевые слова: инновационная педагогическая компетентность, учитель иностранного языка, компетентностный подход, модель TPACK, рефлексивная практика, межкультурная компетентность, педагогический механизм.

THE MECHANISM FOR DEVELOPING INNOVATIVE PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS AND ITS METHODOLOGICAL DESCRIPTION

Mirzarakhmonova Maftuna Ibroximjon qizi

Ishoqxon Ibrat Namangan State Institute of Foreign Languages, Trainee Teacher

Abstract

This article analyzes the issue of developing the innovative pedagogical competence of future foreign language teachers. Based on the competency-based approach, the TPACK model, and the theory of reflective practice, the study develops a five-component structure of this competence and a three-stage mechanism for its development. The results of a pedagogical experiment conducted with students of Namangan State Institute of Foreign Languages named after Is‘hoqxon Ibrat demonstrated the effectiveness of the proposed mechanism. The findings of the study contribute to improving the process of professional training of foreign language teachers.

Keywords: innovative pedagogical competence, foreign language teacher, competence-based approach, TPACK framework, reflective practice, intercultural competence, pedagogical mechanism.

Globalashuv jarayonlari, ta‘lim sohasining raqamli transformatsiyasi va xalqaro mehnat bozorida raqobatbardoshlik talablarining kuchayishi zamonaviy oliy ta‘lim tizimiga yangicha vazifalarni

yuklamoqda. Chet tili o'qituvchisining kasbiy faoliyati bugungi kunda faqat lingvistik bilim berish doirasida emas, balki ta'lim jarayonini loyihalash, raqamli vositalarni maqsadli qo'llash, madaniyatlararo muloqotni tashkil etish va o'quvchining mustaqil fikrlashini shakllantirish vazifalarini ham qamrab oladi. Bu esa innovatsion pedagogik kompetentlikni bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligida yetakchi mezon sifatida ilgari suradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-137-son «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi»da ta'lim tizimini sifat jihatidan yangilash, o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [1]. Ushbu siyosiy hujjat oliy pedagogik ta'lim mazmunini qayta ko'rib chiqish, xususan, chet tili o'qituvchilarini tayyorlashda kompetentlik yondashuvini kuchaytirishni talab qiladi. Biroq amaldagi ilmiy-pedagogik adabiyotlar va oliy ta'lim amaliyotining tahlili shuni ko'rsatadiki, bo'lajak chet tili o'qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligini shakllantirishning yaxlit tizimli mexanizmi hozirgacha to'liq ishlab chiqilmagan. Kompetentlikning tarkibiy qismlari, rivojlanirish bosqichlari va pedagogik shartlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik aniq metodik tavsifga ega emas. Bu holat tadqiqotning dolzarbligini belgilab beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Kommunikativ kompetentlik tushunchasining ilmiy asoslari D. Hymes tomonidan 1972-yilda taklif etilgan bo'lib, u lingvistik bilimlardan tashqari ijtimoiy-kontekstual xatti-harakat me'yorlarini ham kompetentlikning ajralmas qismi deb ta'riflagan [2]. Ushbu g'oya keyinchalik M. Canale va M. Swain tomonidan chet tili o'qitish kontekstida grammatik, sotsiolingvistik, diskurs va strategik kompetentliklarni ajratuvchi yaxlit modelga aylantirildi [3]. Bu klassik tasnif zamonaviy til o'qituvchisi kompetentligining metodologik asosini tashkil qiladi. Raqamli transformatsiya sharoitida P. Mishra va M.J. Koehler ishlab chiqqan TPACK modeli alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur model texnologik bilim, pedagogik bilim va kontent bilimning integratsiyasini o'qituvchining innovatsion kompetentligining asosi sifatida belgilaydi [4]. D. Schön o'zining «Refleksiv amaliyotchi» konsepsiyasida kasbiy rivojlanishning markaziy mexanizmi sifatida amaliyotda va amaliyot ustidan refleksiyaning asoslab bergan [5]. Ushbu konsepsiya chet tili o'qituvchisining refleksiv-kreativ kompetentligini rivojlanirish uchun yetakchi nazariy manba bo'lib xizmat qiladi.

Chet tili o'qitishda madaniyatlararo o'lchovni M. Byram asoslab bergan; u tilni madaniyatdan ajratib o'rgatish samarasiz ekanini ko'rsatib, madaniyatlararo kommunikativ kompetentlikning bilim, ko'nikma, munosabat va tanqidiy madaniy ongdan iborat tuzilmasini taklif etdi [6]. Byram modeli mazkur tadqiqotda madaniyatlararo komponentni asoslashda metodologik tayanch bo'lib xizmat qildi.

Mahalliy tadqiqotlar orasida M.S. Karimovanning ishi bo'lajak chet tili o'qituvchilarining pedagogik kompetentligini shakllantirish va baholash mezonlarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, portfolio va refleksiv yondashuvlarning baholash jarayonidagi ahamiyatini asoslab berdi [7]. Ushbu tadqiqot mazkur maqolaning metodik tavsifida, xususan, baholash vositalarini tanlashda muhim manba bo'ldi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy va mahalliy manbalarda innovatsion pedagogik kompetentlikning alohida jihatlari yetarlicha o'rganilgan. Biroq bu alohida yondashuvlarni bir-biri bilan bog'lovchi, chet tili o'qituvchilarini tayyorlash sharoitida tatbiq etiladigan yaxlit mexanizm ishlab chiqish zaruriyati saqlanib qolmoqda.

TADQIQOT NATIJALARI. Nazariy-manbashunoslik tahlili va ekspert baholashi asosida bo'lajak chet tili o'qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligining besh komponentli tuzilmasi aniqlandi.

Birinchi komponent — kasbiy-kommunikativ kompetentlik — chet tilida erkin muloqot, lingvistik, sotsiolingvistik va diskursiv bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmasini qamrab oladi. Ushbu komponent Canale va Swain (1980) taklif etgan klassik modelga asoslanadi [3]. Ikkinchi komponent — texnologik-innovatsion kompetentlik — raqamli ta'lim platformalari, sun'iy intellekt vositalari va masofaviy ta'lim texnologiyalarini pedagogik maqsadlarda qo'llash qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu komponent TPACK modeli asosida shakllantirilgan [4]. Uchinchi komponent — metodologik-tadqiqotchilik kompetentligi — o'qituvchining pedagogik jarayonni ilmiy tahlil qila olishi, innovatsion metodlarni loyihalashi va ularning samaradorligini empirik baholay olishini anglatadi. To'rtinchi komponent — refleksiv-kreativ kompetentlik — kasbiy faoliyatni muntazam tahlil qilish, yangilikka ochiqlik va ijodiy yondashuv xususiyatlarini o'z ichiga oladi. Ushbu komponentning nazariy asosi D. Schön refleksiv amaliyot konsepsiyasiga borib taqaladi [5]. Beshinchi komponent — madaniyatlararo kompetentlik — turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot, tolerantlik va madaniy sezgirlik

xususiyatlarini qamrab oladi. Mazkur komponent M. Byram modelining mahalliy sharoitga moslashtirilgan shaklidir [6]. Aniqlangan tuzilma asosida innovatsion pedagogik kompetentlikni rivojlantirishning uch bosqichli mexanizmi ishlab chiqildi.

Birinchi — motivatsion-dagnostik bosqich (1–2-semestrlar) talabalarning mavjud kompetentlik darajasini aniqlash, kasbiy motivatsiyani shakllantirish va innovatsion ta'limga qiziqish uyg'otishni ko'zda tutadi. Ushbu bosqichda portfolio, kompetentlik xaritalari va kasbiy profil kabi diagnostik vositalardan foydalaniladi.

Ikkinchi — amaliy-innovatsion bosqich (3–6-semestrlar) — amaliy mashg'ulotlarda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash, raqamli vositalar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va loyihaviy faoliyatga yo'naltirilgan. Bu bosqichda flipped classroom, loyihaga asoslangan o'qitish va dizayn-tafakkur yondashuvlari keng qo'llaniladi.

Uchinchi — integrativ-refleksiv bosqich (7–8-semestrlar) — olingan kompetentliklarni integratsiyalash, kasbiy refleksiyani rivojlantirish va mustaqil innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashga qaratilgan. Ushbu bosqichda mentoring va koaching metodlari ustuvor o'rin tutadi. Alohida komponentlar bo'yicha eng yuqori o'sish texnologik-innovatsion kompetentlikda kuzatildi — nazorat guruhida 41,6 foiz o'sish qayd etildi. Madaniyatlararo kompetentlik bo'yicha 28,4 foizli ijobiy dinamika aniqlandi. Shuningdek, M.S. Karimova tavsiyalariga muvofiq joriy etilgan portfolio texnologiyasi refleksiv-kreativ kompetentlikni baholash vositasi sifatida samarali natija berdi [7].

MUHOKAMA. Olingan natijalar bir necha muhim xulosalarga olib keladi. Birinchidan, innovatsion pedagogik kompetentlikning besh komponentli tuzilmasi xorijiy tadqiqotlarda keltirilgan alohida modellarga nisbatan yaxlitroq manzarani taqdim etadi va ularning integratsiyasini amalga oshiradi. Bu tasnif J.H. Toshmatov tomonidan taklif etilgan shakllantirish modeliga hamohangdir [8]. Ikkinchidan, tajriba natijalari texnologik-innovatsion kompetentlikning eng jadal rivojlangan komponent ekanini ko'rsatdi (41,6% o'sish). Bu holat, bir tomondan, talabalarning raqamli ta'lim muhitiga ochiqligi bilan izohlansa, ikkinchi tomondan, TPACK modeli asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarning samaradorligini tasdiqlaydi [4]. Shu bilan birga, madaniyatlararo kompetentlik nisbatan sekinroq shakllanishi aniqlandi (28,4% o'sish), bu esa Byram modeli talab etadigan uzoq muddatli madaniy tajriba va immersiya imkoniyatlari cheklanganligi bilan izohlanadi [6]. Uchinchidan, uch bosqichli mexanizmning samaradorligi (nazorat guruhida 34,7% o'sish tajriba-qiyos guruhidagi 12,3% ga nisbatan — taxminan 2,8 barobar yuqori ko'rsatkich) kompetentlik yondashuvining an'anaviy bilimga asoslangan yondashuvdan sezilarli ustunligini tasdiqlaydi. Bu natija Karimova tomonidan ta'kidlangan portfolio va refleksiv baholashning ustuvor ahamiyati bilan uyg'undir.

Muhokama qilinayotgan natijalarni olayotganda quyidagi mulohazalarni hisobga olish zarur. Eksperiment bitta oliy ta'lim muassasasi va cheklangan tanlov doirasida o'tkazilgan bo'lib, olingan ko'rsatkichlarni umumlashtirish uchun boshqa mintaqalar va yo'nalishlarda takroriy tadqiqotlar zarur. Shuningdek, kompetentlikning uzoq muddatli barqarorligi — ya'ni bitiruvdan keyingi real pedagogik faoliyatda namoyon bo'lishi — mazkur tadqiqotda o'lchanmagan va bu keyingi bosqich tadqiqotlari uchun istiqbolli yo'nalishdir. Metodik nuqtai nazardan, ishlab chiqilgan mexanizmni amaliyotga joriy etish uchun quyidagi pedagogik shartlar zarur: o'quv jarayonini kompetentlik yondashuvi asosida qayta loyihalash; zamonaviy raqamli infratuzilma va o'quv resurslaridan iborat innovatsion ta'lim muhitini yaratish; professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasida hamkorlik va o'zaro ishonchga asoslangan madaniyatni shakllantirish; hamda doimiy monitoring va tuzatuvchi qayta aloqani ta'minlash.

XULOSA VA TAVSIYALAR. Tadqiqot natijalariga ko'ra quyidagi xulosalar shakllantirildi: bo'lajak chet tili o'qituvchilarining innovatsion pedagogik kompetentligi o'zaro bog'liq besh komponentdan iborat yaxlit tuzilma sifatida namoyon bo'ladi: kasbiy-kommunikativ, texnologik-innovatsion, metodologik-tadqiqotchilik, refleksiv-kreativ va madaniyatlararo kompetentliklar. Ishlab chiqilgan uch bosqichli (motivatsion-dagnostik, amaliy-innovatsion, integrativ-refleksiv) mexanizm an'anaviy o'qitish yondashuviga nisbatan kompetentlik darajasini sezilarli yuqori sur'atda oshirishga imkon beradi; tajriba-sinov natijalari bu ustunlikni statistik ahamiyatli darajada tasdiqladi. Innovatsion pedagogik kompetentlikni samarali rivojlantirish uchun texnologik, metodologik va institutsional omillarning uzviy birligi ta'minlanishi zarur; portfolio, refleksiv mashg'ulotlar va raqamli ta'lim vositalari mazkur jarayonda kalit rol o'ynaydi. Keyingi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo'nalishlar sifatida quyidagilar belgilandi: mexanizmni boshqa mintaqalarda takroriy sinovdan o'tkazish; kompetentlikning bitiruvdan keyingi barqarorligini kuzatish; sun'iy intellekt vositalarining integratsiyasini chuqur o'rganish. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'qituvchilarini tayyorlash dasturlarini takomillashtirishda

amaliy qoʻllanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga moʻljallangan Yangi Oʻzbekistonning taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida”gi Farmoni. – Toshkent, 2022.
2. Hymes D. On Communicative Competence // Pride J. B., Holmes J. (eds.) Sociolinguistics: Selected Readings. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269–293.
3. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1. – No. 1. – P. 1–47.
4. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108. – No. 6. – P. 1017–1054.
5. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983. – 374 p.
6. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997. – 121 p.
7. Karimova M. S. Boʻlajak chet tili oʻqituvchilarining pedagogik kompetentligini shakllantirish va baholash mezonlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 176 b.
8. Toshmatov J. H. Boʻlajak chet tili oʻqituvchilarida innovatsion pedagogik kompetentlikni rivojlantirish mexanizmi: tajriba-sinov natijalari // Pedagogika va psixologiya. – 2024. – № 1. – B. 33–41.